

1941-Й РІК: ПОГЛЯД РУМУНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЧАСОПISУ «ІСТОРИЧНЕ ДОСЬЄ»)

Розвідку посвячено огляду й історіографічному аналізу ювілейного випуску румунського науково-публіцистичного журналу «Dosarele Istoriei» («Історичне досьє»), присвяченого черговій ювілейній річниці початку нападу Німеччини та її сателітів (зокрема Румунії) на СРСР 22 червня 1941 року. Аналіз запропонованих матеріалів дозволить звернути увагу на концептуальну еволюцію провідних дослідників з проблеми, також порівняти їх погляди з науковими наробками сучасних українських істориків.

Ключові слова: Бессарабія, Північна Буковина, Румунія, Німеччина, Радянський Союз, Кароль II, Іон Антонеску, Гітлер, Сталін, пакт, війна, окупація.

20 років незалежності Української держави для ліквідації так званих «білих плям» вітчизняної історії попри спрощену процедуру роботи у переважній більшості архівів виявилось недостатнім. Публікацій дійсно стало більше, але кількість, на жаль, не стала ознакою якості, навіть у випадку введення в обіг нових документів, і тим більше не призвела до зняття надмірного політико-ідеологічного забарвлення у працях істориків. Особливо неприпустимою, на наш розсуд, є ситуація, коли духом апріорного неприйняття іншої думки просякнуті роботи молодих, дослідників. Мабуть, найбільше це стосується праць представників того заgonу історичної науки, що працює над проблемами Другої світової війни. В такій спосіб не тільки не зникають, так би мовити, «зовнішні» барикади, що лишилися нам від попередньої епохи (з усіма її недоліками та надбаннями), а часто-густо з'являються і «внутрішні». Однією з причин такої ситуації є недостатня обізнаність фахівців, що вивчають період 1941 – 1944 років в Україні з працями їх іноземних колег. Для українських дослідників, які вивчають історію Буго – Дністровського межиріччя у зазначений період, це, передусім, праці румунських вчених. І хоча співпраця науковців обох держав лише починає налагоджуватися, перед нами вже постав новий етап розвитку історичної думки в Україні та її найближчих південно-західних сусідів – Молдови та Румунії, який потребує історіографічного аналізу й осмислення. Оскільки початок будь-якого етапу не несе його виразних рис які формуються згодом, а вступ Румунії до ЄС та поживлення суспільно – політичних процесів у

Молдові виразно свідчать про можливість появи нових концептуальних підходів, наразі видається корисним ознайомитися з візією румунських авторів щодо причин, обставин та деталей вступу їх країни у Другу світову війну на боці Німеччини у 1941 році.

Початок ХХІ століття був ознаменований і 60-ю річницею подій, що в радянській історіографії дістали назву Велика Вітчизняна війна і залишили по собі вкрай гіркі й жахливі спогади про той суперечливий і складний період. Серед величезної кількості наукової та публіцистичної літератури, що з'явилася в Україні та Румунії з цієї нагоди, нашу увагу привернув черговий випуск часопису «Dosarele Istoriei» (nr. 7.- 2001), майже цілком присвячений подіям 1941 року. По-перше, на нашу думку, саме така форма подачі історичного матеріалу, присвяченого ключовим історичним процесам – у формі тематичного випуску – швидше знайде свого потенційного читача. Змішаний науковий та науково-публіцистичний стиль розвідок дозволяє розширити аудиторію, полемічно загострити окремі аспекти досліджуваних проблем. Навіть, якщо автори виступають, так би мовити, єдиним концептуальним «фронтом», це буде означати лише те, що дискусія в такій спосіб переноситься «назовні». Як нам здається, румунським дослідникам такої складної тематики, переважним чином, вдається уникати менторського тону і апріорних оцінок.

У рецензованому випуску часопису (він, до речі, містить сюжети не лише пов'язані з проблемами Другої світової війни, хоча таких – майже 2/3 його обсягу) нашу увагу від самого

початку привернуло гасло, яким прикрашено обкладинку: на тлі мапи, де зазначені напрями дій групи армій «Генерал Антонеску» (3-я та 4-та румунські і 11-та німецька) по перетину прикордонної річки Прут – постать Іона Антонеску і слова його наказу «Ostași, vă ordon: treceți Prutul!» («Солдати, я вам наказую: перейти Прут!») і нижче питання: «Для чого?».

Вже у передмові шефа-редактора цього видання Мірчі Сучу йдеться про концепцію збірки. Вступне слово автора має назву «Через Прут, додому». Заслужують на увагу дві посилки шефа-редактора видання. У 1995 р., коли світ відзначав 50-ту річницю закінчення Другої світової війни, «популярний північноамериканський тижневик» на обкладинці якого містився такий заголовок: «Війна, що не дала нам миру». З цього приводу Мірча Сучу: «...я думаю, щось подібне можна сказати і про нашу війну на Сході, яка почалася 22 червня 1941 року пам'ятним закликом маршала: „Солдати, я наказую вам перейти Прут!”¹. Автор передмови доносить до нас свою занепокоєність можливістю «підміни історичного (наукового) дискурсу – політичним», в разі, якщо «перебільшений шум ЗМІ» буде голоснішим за розважливі аргументи науковців².

Збірка репрезентована текстами як відомих румунських дослідників історії Другої світової війни, так і молодими науковцями. Переважна більшість текстів є апробованими виступами на різного рода наукових форумах 2001 року. Так, два матеріали, що належать перу професора університету Крайови, директору Центру Європейської історії та цивілізації (м. Яси) Георге Бузату – «Пакт Гітлер – Сталін і Румунія» та «Маршал Антонеску і Східна війна» були його доповідями – в Інституті історії «Н. Йорга» 22 червня 2001 року, та на симпозіумі в Національному архіві Румунії 17 травня того ж року. Кидається у вічі, що хронологічно матеріал явно виходить за межі заявленої ювілейної дати – 1941 року. Втім, це виправдане з огляду на перспективні наслідки подій першої половини 1941 р. Автор задає концептуальну «тональність» решті публікацій та, так би мовити, їх доволі високий науковий рейтинг.

Вже у вступі до свого першого матеріалу з даної збірки Г. Бузату досить чітко визначає свої позиції стосовно подій 22 червня 1941 року. Вступ Румунії у війну на боці Німеччини проти Радянського Союзу є «моментом піку

національної історії»³, причиною такого рішення є «...не обман, не підштовхування». Головною причиною такого вибору автор вбачає «пакт Гітлера - Сталіна». Саме, тому він і скористався нагодою, «висловити деякі думки крізь призму ставлення Румунії до війни 22 червня 1941 (року)...»⁴.

Текст статті подано у формі стислих теоретичних узагальнень та висновків. Всього їх шість. Три з них безпосередньо стосуються початку війни і самого пакту. Пакт визнається найбільш катастрофічним дипломатичним документом ХХ століття, оскільки він не тільки санкціонував дії Гітлера, але й «позначив перехід СРСР у ранг супердержави, що й спровокувало найбільшу катастрофу в історії»⁵. Далі автор торкається позиції «західних сил», які своєю політикою сприяння Гітлеру також причетні до появи пакту, а отже, – і початку Другої світової війни. Вступ радянських військ на територію Бессарабії та Північної Буковини спричинив до того, що й Румунія «не мала змоги відхилитися», й – «увійшла у союз з Німеччиною проти СРСР, який був (для них) грізним ворогом, та ще й бастионом комунізму». На думку автора, така еволюція подій, викладених через факти, свідчить, що винні були всі. «Чому тільки Німеччина та Румунія?!» - емоційно наостанок запитує він. Дотримуючись власної позиції спостереження за думкою історика, можемо лише зауважити стосовно тези про відсутність підштовхування: а хіба сам пакт, мета з якою він укладався, зрештою наслідки, які можна було прорахувати вже на момент його укладення, не були отим самим «підштовхуванням»? Втім риторичність такого запитання підкреслюється другим висновком дослідника який так і називається: «Передбачуваний наслідок». Головна його теза: «Пакт дорівнює призову до влади Антонеску», а зовсім «тому в цьому винні не тільки реакціонери, екстремісти або румунські антисеміти»⁶. Висновок третій: прихід до влади І. Антонеску зробив шлях «Румунії до великої війни на відновлення національної єдності ...простішим і швидшим». «Немає нічого простішого та правдивішого, – пише Г. Бузату, – то була **війна для країни і для народу**» («**Nimic mai simplu și adevărat: a fost un război pentru țară și pentru popor**»⁷ - виділено автором). Ще один висновок: «...якщо відбувся перехід Прута, то подолання Дністра було логічним наслідком». І наостанок Г. Бузату пише, що війна Румунії

«22 червня 1941 – 23 серпня 1944 була війною держави-сателіта», а (посилання при цьому дається на Андреаса Хільгрубера).

Наступні три висновки Г.Бузату цілком логічно випливають з духу трьох попередніх, хоча й не відповідають прямо на стрижневе питання статті в цілому, зазначену на її початку: «Cum și de ce am intrat în război, la 22.06.1941? » («Як і чому ми вступили у війну, 22.06.1941? »). Вони є мінімальними за обсягом (як і сама розвідка а Бузату), проте максимально політизованими. По-перше: «Пакт Гітлера – Сталіна винен не лише у світовій війні 1939 – 1945 рр., а і в «холодній» війні, яка постала з «гарячої», тому що з пакту витікають претензії Сталіна (після 22 червня 1941), щоб Об'єднані Нації визнали його права на Заході...». По-друге: «Повертаючись до дати 22 червня 1941 року, робимо висновок, що то була **наша війна**; Румунія сплатила достатньо за неї». Нарешті – останній висновок автора: говорячи про можливість «нового переходу Пруту», Г. Бузату підкреслює: «Він (цей перехід – В. Щ.) може бути внутрішнім або зовнішнім, не передбачаючи військових дій у сьогоднішній Європі. Перехід Пруту, - задаємо питання, - а чому ні? Єдина проблема, яка постає: з ким, з чим, як і коли? Чи може хтось відповісти? Є мотивація, для якої 22 червня 1941, а не 23 серпня 1944 залишається суб'єктом для роздумів. І не лише для істориків»⁸.

Вище ми вже казали, що останній матеріал з щомісячника, який ми розглядаємо, і який присвячено 60-й річниці нападу 22 червня 1941 року нацистської Німеччини та її сателітів на СРСР, також належить перу професора Георгі Бузату. В світлі його бачення процесів, що передували нападу Німеччини та Румунії на Радянський Союз, а також його візії перспектив розвитку взаємостосунків Румунії, Молдови та України, оприлюднених ним на початку ХХІ століття, мабуть цілком закономірним є його вкрай негативне ставлення до рішень Трибуналу 1946 року, що засудив дії І.Антонеску як керівника румунської держави у 1940 – 1944 роках, а разом з ним і дії 23 його спілників. У своїй розвідці «Маршал Антонеску і Східна війна» Г.Бузату називає рішення Трибуналу «невірним вердиктом», вважає, що «судді висловлювали точку зору окупаційних сил, що виграли Другу світову війну (США, СРСР та Великої Британії)», а війна, в яку вступила Румунія

на боці Німеччини, від початку «оголошена священною війною»⁹. Він наводить твердження Іона Антонеску про те, що «війна була оголошена несподівано для нас» (??!), та про те, що він не мав «опозиції з приводу початку війни». На запитання сторони звинувачення, що робили румунські війська під Сталінградом, автор статті наводить просторі роздуми І.Антонеску про загальні принципи ведення війни через приклади стосунків стародавнього Риму та Карфагену, Наполеона та Олександра I у їх військових конфліктах. Нарешті, закінчення цієї розвідки, на нашу думку, заслуговує на те, щоби бути наведеним достатньо повно. Після фрази про те, що за рішенням Бухарестського трибуналу 1946 року Іон Антонеску (як і ще кілька його соратників) були засуджені до страти, професор Г.Бузату пише: «І. Антонеску засудили до страти. Дослідження істориків, відкриття архівів, інтервенція такого фактору як час в аналізі подій 1939 – 1945 рр., зрештою – сучасні події, - югославська війна, штовхають сьогодні спеціалістів, і не тільки, на переосмислення подій справи маршала Антонеску. Ось що залишив Антонеску у своєму «Заповіті» (останньому слові), яке було сказано на останньому засіданні Трибуналу у травні 1946 року: «Дорогий румунський народ, я воював у двох війнах (1914-1918 та 1939-1945) для твоєї слави. Залишаю країні усе найкраще, що було при моєму правлінні. Усе найгірше беру на себе, крім злочинів! Ця війна, що завершилася розгромом Німеччини, не поставить крапку у світовому конфлікті, що розпочався у 1914 р. Передбачаю III-ю Світову війну, яка поставить людство на справжню соціальну базу. Ви та ваші нащадки спробуйте, що і я пробував, але був розбитий! Якби я переміг, то мав би статуї у кожному румунському місті. Прошу мене стратити, заздалегідь відмовляюся від будь-якого помилування. Я закінчив!»¹⁰.

Наступна розвідка належить перу дослідника, що за своїми науковими кондиціями не поступається попередникові. Йдеться про працю Іоанна Скурту, професора історичного факультету Бухарестського університету, директора Інституту історії «Н.Йорга», текст якої був апробований там само, де й текст статті Гр.Бузату. Виступ і стаття присвячені «Міжнародному становищу Румунії під час Другої світової війни»¹¹. Вже у

преамбулі до своєї статті проф. Скурту дає читачеві зрозуміти, що розрізняє не два, а три етапи у післявоєнній історії Румунії, включно з другою половиною 80-х років ХХ століття. Стосовно міжвоєнного періоду 1918 – 1939 років автор підкреслює: а) мирний характер зовнішньої політики Румунії (маючи на увазі її міжнародне співробітництво у сфері колективної безпеки, проти реваншистських сил, незадоволених наслідками Першої світової війни); автор наголошує, що така політика базувалася на союзі з Францією та Балканських угодах (додамо, що для цілого ряду країн Центрально-Східної Європи за підтримки країн західної демократії історія у 1918 році, дійсно, починалася якби заново, з чистого аркуша); б) ситуація починає швидко змінюватися від демілітаризації Рейнської зони до зникнення з мапи Європи Чехословаччини та укладення пакту Ріббентропа-Молотова, у зв'язку з чим Румунія відчула себе між молотом і ковадлом; в) ситуація остаточно визначилася від вересня 1939 до вересня 1940 року (при цьому дослідника бентежить не стільки «дивна» війна західних демократій з Німеччиною, скільки той факт, що вони не оголосили війну СРСР); падіння Франції правлячі кола Румунії порівнювали з падінням Полярної зірки, на яку вони рівнялися майже півстоліття.

Наступна частина статті проф. І.Скурту – «Початок драми», – на нашу думку, є найбільш академічною та науково витриманою серед багатьох текстів, автори яких в той чи інший спосіб торкаються подій літа 1940 року в Румунії. У ній ідеться про спроби виходу зі складного становища і ступінь соціальної активності народних мас на тлі загальнонаціональної кризи, що охопила країну у той драматичний час. Останніми роками склалася традиція зображення подій того літа крізь призму радянської агресії та згуртування суспільства навколо нового лідера нації, яким став генерал Іон Антонеску. Професор Скурту «показує» більш складну, а отже і більш достовірну картинку подій того літа: це і трагедія невідомої евакуації і відчайдушні спроби уряду Кароля II впоратися з ситуацією шляхом переорієнтації на Німеччину, і територіальні втрати на користь Угорщини та Болгарії, до яких спричинила ця переорієнтація, і вдалі дії німецької дипломатії, що скеровувала румунську гро-

мадську думку з приводу територіальних втрат у переважно антирадянське річище (додамо: в умовах вже де-факто визначеного нового вектора німецької агресії далі на Схід – проти Радянського Союзу) тощо.

Наступна, остання частина розвідки проф. Скурту охоплює період від приходу до влади кондукатора і до перших післявоєнних років. І тут автор в руслі притаманного переважній більшості румунських істориків загальнонаціонального патріотизму, має стосовно багатьох аспектів не стільки 1941, скільки 1940 року, своє особисте бачення. Так, він вважає режим Антонеску вже з 14 вересня 1940 року тоталітарним¹². При цьому констатується, що рішення про вступ у війну проти СРСР Іон Антонеску прийняв особисто «без консультацій із членами уряду та не очікуючи на схвалення молодого короля, спираючись лише на громадську думку» (це наближує його позицію до позиції проф. Г.Бузату, про що йшлося вище, але вимагає більш уважно поставитися до діяльності румунських ЗМІ та органів пропаганди у передвоєнний період). В той же час, хоча Г. Бузату знайшов суто румунський, паралельний шлях Антонеску у війні з Радянським Союзом, І.Скурту наполягає, що передусім «це була війна Німеччини за гегемонію в Європі та світі» і режим Антонеску не міг не слідувати німецьким курсом, наприклад, у расовій політиці, політиці антисемітизму (хоча вище він зазначав, що цей курс взяв ще уряд Кароля II намагаючись зблизитися з Німеччиною в умовах втрати французького партнера). Визначаючи солідарність кращих представників румунського народу і румунської політичної нації з єврейським населенням, проф. І. Скурту все ж зазначає щодо проявів Голокосту: «Такі реалії не можуть бути мінімізованими або виправданими». Вище ми вже назвали напрями, за якими розвідка проф. І.Скурту корелюється з іншими статтями цього видання, а саме: роль пропаганди і преси у підготовці війни на Сході.

Цим аспектам румунської історії присвячено розвідки учня проф. Г.Бузату – Міоара Антона «Священна війна»¹³ та Дана Манолаке «Преса вітає вступ до війни»¹⁴. Існують й інші візії¹⁵.

Так, М.Антон зосереджує свою увагу, передусім, на діяльності уряду Іона Антонеску, спрямовану на «реконструкцію національної гідності», оскільки події літа – осені 1940 року і повстання січня 1941 року,

за виразом автора, «повністю прибили румунське суспільство». Для того, щоби отримати суспільну підтримку для майбутніх актів реконструкції національної гідності, у лютому 1941 року генералом Іоном Антонеску був проведений плебісцит. «Питання, яке природно виникає в таких дослідженнях, є той ступінь, з якого румунське суспільство було готове прийняти і підтримати нову війну», – зазначає автор. До кінця 30-х років діяльність румунської пропаганди була вкрай слабкою і орієнтованою на Англію і Францію. Орієнтація на Німеччину асоціювалася з новою війною, або війною за збереження територій від сусідів-ревізіоністів: Угорщини, Болгарії та СРСР. Зусилля німців були спрямовані на обробку румунської громадської думки щодо підтримки співпраці з Німеччиною; румунські власті уважно вивчали діяльність німецької сторони. Автор пише, що вже у 1940 році стало зрозумілим, що «німецька преса – та, що в Румунії і що з райху, – чудово вписується у діяльність з інфільтрації націонал-соціалізму, виконуючи свою місію з завзятістю». З іншого боку, відзначалося невдоволення німців тим, що витрачалися гроші на важливих «румунських журналістів і власників газет, але вони не поспішали гідно представляти інтереси Берліну». Вже після вступу Румунії до Троїстого пакту 23 листопада 1940 р., підписанням додаткового таємного протоколу німці забезпечили собі контроль над румунськими засобами масової інформації. 2 травня 1941, було заявлено, що прийнято новий проект додаткового протоколу пакту. Відповідно до нових вимог, професійні організації журналістів двох країн мали перебувати під прямим контролем міністрів закордонних справ. Наприкінці розвідки М.Антон наводить факти діяльності органів політичної пропаганди на території губернаторств «Бессарабія», «Буковина» і «Трансністрія».

Отже, ця розвідка дещо спростовує положення, що звучали у інших авторів (з посиланням на документи) про непідготовлений характер нападу на СРСР.

В свою чергу, наступний матеріал ще одного іменитого автора – шефа-редактора літературно-мистецько-наукової редакції університету «Овідіус» з м. Констанца, Дана Манолаке «Преса вітає вступ до війни» вносить свою частину в пояснення тієї складної, мозаїчної ситуації, яку переживало румунське суспільство напередодні 22 червня 1941 року.

Дещо парадоксальним, особливо з контексту попередньої розвідки, звучить вже перше речення даної статті: «Критику преси, що виходила у Бухаресті весною та на початку літа 1941 року важко уявити роль Румунії у той період»¹⁰. Йдеться про неможливість дізнатися про наслідки матеріальних і моральних втрат, скорочення майже на 1/3 території і населення Румунії; автор доволі критично пише про «рожевий колір діяльності уряду», який надавала йому преса у цей час, «розхвалюючи та виправдовуючи усі закони» держави. В той же час весною 1941 року преса розповсюджує чутки про війну, що насувається. Безумовно, не є ознакою наявності усталеної суспільної думки той факт, що преса, яка 22 червня 1941 року (!) відкидає як абсурдні «чутки про погіршення німецько-російських стосунків» уже наступного дня виразно формує цю думку у її антиросійській спрямованості. Після 25 червня усі газети починають друкувати матеріали про румунські права на землі, що лежать на північ і схід від Дністра й «висновки виникають вочевидь: румуни ведуть священну війну проти більшовизму». Газети Румунії захоплюються мужністю, героїзмом і самим зовнішнім виглядом німців. Зарубіжні газети проголошують румунського солдата в якості борця «за європейську цивілізацію» тощо. Наприкінці власної розвідки Манолаке пише: «Висновки, звичайно зробити важко. ...Говорячи про права румунів у Бессарабії та Буковині, можна сказати, що пропаганда розчинила перед ними двері до національної самосвідомості. Проте багато хто з румунів не міг бути спокійним, коли думав про війну на Сході, або про те, як укладається союз із вчорашнім ворогом. Хоча й співали «марш Бессарабії», не забували про те, що втрачена ... частина включає у себе і частину Трансільванії. Втрати, переважно, через теперішніх союзників. Союз з гітлерівською Німеччиною не був підтриманий прибічниками демократичних принципів, вони були впевнені у тому, що він не довготривалий. У таких обставинах жодна пропаганда не зможе перемогти».

Не екстраполюючи погляди І. Скурту на всіх румунських дослідників, усе ж слід вказати на популярність сформульованої ними позиції: «Ми повинні прийняти історію такою, якою вона була. ...Визволення війною Бессарабії та Північної Буковини було можливим, але недовгий час. Може бути, що у іншому контексті історії – у об'єднаній

Європі, – через роки, в атмосфері миру і міжнародного співробітництва, румуни отримують можливість реалізувати свої ідеали – жити у спільній Батьківщині».

Наостанок необхідно зазначити, що менш за все хотілося б когось судити, навіть і через обґрунтовану критику, хоча це справа важлива і потрібна в процесі пошуку істини. Але, передусім, ми хотіли зрозуміти наших най-

ближчих сусідів – румунських істориків, через спільне осмислення одного з найтрагічніших етапів нашої спільної історії. Тому автор даної розвідки і спробував перекласти і реформувати різномірний, хронологічно і методологічно, різномірний матеріал з метою продовжити важливий діалог істориків як представників своїх народів для початку можливого подальшого порозуміння між нами.

Джерела та література

- 1 Suciu Mircea. Peste Prut, acasă //Ibidem.- P.1
- 2 Suciu Mircea. Peste Prut, acasă //Ibidem.- P.1.
- 3 Buzatu Gheorghe. Pactul Hitler – Stalin și România //Ibidem.- P.2.
- 4 Buzatu Gheorghe. Pactul Hitler – Stalin și România //Ibidem.- P.2-3.
- 5 Buzatu Gheorghe. Pactul Hitler – Stalin și România //Ibidem.- P. 3.
- 6 Buzatu Gheorghe. Pactul Hitler – Stalin și România //Ibidem.- P.3.
- 7 Buzatu Gheorghe. Pactul Hitler – Stalin și România //Ibidem.- P.3.
- 8 Buzatu Gheorghe. Pactul Hitler – Stalin și România //Ibidem.- P. 3.
- 9 Buzatu Gheorghe. Mareșalul Antonescu și războiul din Est //Ibidem.- P.46.
- 10 Buzatu Gheorghe. Mareșalul Antonescu și războiul din Est //Ibidem.- P.47.
- 11 Scurtu Ioan. Situația internațională a României în anii celui de-al doilea război mondial //Ibidem.- P.4.
- 12 Scurtu Ioan. Situația internațională a României în anii celui de-al doilea război mondial //Ibidem.- P.6.
- 13 Anton Mioara. Războiul sfânt //Dosarele Istoriei.- 2001.- №7 (59).- P. 8 – 12.
- 14 Manolache Dan. Ziarele salută intrarea în război //Ibidem.- P.21 – 24.
- 15 Denize Eugen. Propaganda radiofonică și trecerea Prutului //Ibidem.- P.19 – 21.
- 16 Manolache Dan. Ziarele salută intrarea în război //Ibidem.- P.21.

Вячеслав Щетников

**1941-й год: взгляд румынских исследователей
(за материалами журнала «Историческое досье»)**

Данная статья посвящена обзору и историографическому анализу юбилейного выпуска румынского научно-публицистического журнала «Dosarele Istoriei» («Историческое досье»), посвященного очередной юбилейной годовщине начала Великой Отечественной войны – 22 июня 1941 года. Анализ предложенных материалов позволит обратить внимание на концептуальную эволюцию ведущих румынских исследователей проблемы, также сравнить их взгляды с научными достижениями современных украинских историков.

Ключевые слова: Бессарабия, Северная Буковина, Румыния, Германия, Советский Союз, Кароль II, Ион Антонеску, Гитлер, Сталин, пакт, война, оккупация.

Vasiliy Shchetnikov

**The year 1941: the approach of modern Romanian researches
(by the materials of the magazine “Dosarele Istoriei”)**

Given article is devoted to the review and the historiographic analysis of anniversary release of the Romanian scientific-journalistic magazine « Dosarele Istoriei » (« the Historical file»), the beginning of Great Domestic war devoted to the next anniversary anniversary – on June, 22nd, 1941. The analysis of the offered materials will allow to pay attention to conceptual evolution of leading

Romanian researchers of a problem, also to compare their sights to scientific achievements of modern Ukrainian historians.

Key words: Bessarabia, Northern Bukovina, Romania, Germany, Soviet Union, Karol II, Ion Antonescu, Hitler, Stalin, the pact, war, occupation.

УДК [159.942.53:355.11(=11):62-41"1941"

Марина Дубик (м. Київ)

НАСТРОЇ НІМЕЦЬКИХ СОЛДАТ ВЛІТКУ 1941 РОКУ ЗА ЛИСТАМИ З ФРОНТУ

У статті проаналізовано листи німецьких солдат, що воювали на українській території, датовані червнем-серпнем 1941 року. Головну увагу зосереджено на уявленнях про цілі та характер війни, про ворожу країну та ворога, а також на змінах цих уявлень після двох місяців війни.

Ключові слова: Друга світова війна, повсякденне життя в умовах війни, нацистські окупанти, польова пошта.

Перенесення акцентів у сучасному історіописанні з висвітлення подій на повсякденність існування людини в умовах війни потребує залучення якісно нових джерел. Дослідження настроїв німецького населення упродовж існування Третього райху на підставі статистичних даних щодо надання немовлятам імен нацистських лідерів, виходу з церкви, заощаджень громадян у банках, винесення смертних вироків проти німецьких громадян, використання різних форм жалобних повідомлень про полеглих надало авторам видання «Глас народу. Скепсис та довіра до фюрера часів націонал-соціалізму»¹ змогу констатувати, що саме початок радянсько-німецької війни різко знизив довіру до Гітлера та став рубежем, після якого вона набула стрімкого падіння, що призвело до росту антинацистських настроїв, песимізму німецького народу відносно завзято пропагованого «світлого майбутнього» Третього райху.

Хоча вплив «антропологічного повороту» на німецьку історіографію та перенос уваги з вивчення політичних та соціально-економічних структур на рівень окремої людини і повсякденності відносять до 70-х років ХХ

століття, епістолярію як особливому джерелу з історії війни приділялася увага і раніше. Ще самими нацистами публікувалися збірки листів солдат з фронту із враженнями про побачені злочини Радянської влади у якості доказів жахів більшовизму. У 1950-1960 роки було опубліковано декілька видань, у тому числі у 1961 році у Мюнхені – збірку листів воєнного часу від звичайних людей з різних держав, що загинули у тій війні. Не політики, не якісь відповідальні особи, вони розмірковували про долю своєї батьківщини та світу загалом. Серед інших був опублікований лист звичайного німця, який загинув невдовзі у Росії: «Дійсно, вже далеко зайшло, вже немає шансів знайти розумні «людські» врегулювання наших політичних та економічних проблем, проте завжди постає питання про сенс, історичну цінність цієї війни, яка ведеться всупереч усім сподіванням останніх 25 років... Сьогодні повсюди у світі робиться спроба силою вирішувати проблеми, які назріли протягом останнього століття та які потребують іншого лікування, аніж можуть надати пушки, літаки та отруйний газ...»². Це лише один із багатьох, але дуже по-